ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ОЛЬГА КОВАЛЬОВА, кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет, Україна

Сьогодні вже не залишилося жодних сумнівів щодо важливості інноваційних процесів для економічного розвитку країн. Досвід розвинених країн свідчить, що їх високі темпи розвитку та високі рівні життя обумовлені тим, що їх ВВП формується за рахунок виробництва та торгівлі наукоємними видами продукції та технологій. При чому безвідносно до типу економічної моделі. Так, особливістю американської економічної моделі є лібералізація інноваційних процесів та дієвий вплив на них ринкового механізму регулювання. Особливістю японської моделі розвитку є використання державних регуляторних механізмів при визначенні пріоритетних наукових напрямів та визначенні напрямів фінансування інноваційних процесів. Досвід інших розвинених країн свідчить, що незалежно від механізмів регулювання, якщо країна обрала шлях економічного розвитку на інноваційних засадах, то вона має й високі рівні життя. Можна згадати навіть досвід колишнього СРСР, в якому самими розвиненими галузями були галузі, де здійснювалися наукові дослідження, а це: військово-промисловий комплекс та галузь освоєння космосу.

Не менш важливими інноваційні процеси є й для підприємств. Досвід таких світових гігантів, як «Microsoft», «Apple» та багатьох інших свідчить також, що основою їх розвитку та місця на світовому ринку є наукові дослідження та інновації, які обумовлюють продаж високотехнологічної продукції.

Таким чином, Україна в цілому та вітчизняні підприємства також мають за основу мати впровадження наукових досягнень у виробництво та освоєння виробництва наукоємних видів продукції.

Далі проаналізуємо тенденції інноваційних процесів в Україні.

Таблиця 1 - Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Впровадження інноваційних видів продукції, найменувань	2685	2408	3238	3403	3138	3661
у т.ч. нових для ринку	719	606	900	672	640	540
нових тільки для підприємства	1966	1802	2338	2731	2498	3121
Впровадження нових технологічних процесів	1893	2043	2510	2188	1576	1743
з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	753	479	517	554	502	447

За даними Державної служби статистики України

Позитивним явищем є збільшення впровадження інноваційних видів продукції на 36%. Однак, новою, в більшості випадків, ця продукція є лише для підприємства (кількість нових видів зросла на 58%), оскільки, кількість видів продукції, нових для ринку зменшується на 25%. Таке явище можна охарактеризувати скоріше як негативне в загальному масштабі. Так, для підприємства придбання нової технологічної лінії чи придбання нового апарату УЗД для лікарні є, безумовно, інноваціями для даного підприємства чи організації і забезпечить йому конкурентні переваги, але на короткостроковий період. В довготривалій же перспективі конкурентоспроможність як такого підприємства, так і країни в цілому зменшиться, оскільки в основному таке обладнання є імпортованим і кошти наших підприємств чи держави є доходом закордонних компаній. Вкладення у власну науку відсутні.

Таблиця 2 - Кількість промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію

	Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію		У тому числі продукцію, що є новою				Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України	
			Для ринку		тільки для підприємства			
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Україна	1031	905	248	213	887	787	344	295

За даними Державної служби статистики України

За два роки зменшилася не лише кількість підприємств, що впроваджували інновації, а й кількість промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію. Так, їх чисельність зменшилася на

12% і склала в 2014 році 905 підприємств. При чому зменшення відбулося як по продукції новій для ринку, так і новій лише для підприємства. Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України зменшилася на 14% і склала 295 підприємств в 2014 році.

Таблиця 3 - Реалізація інноваційної продукції за межі України

	Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України		Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України			
			тис. грн.		у відсотках до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Україна	344	295	16053359,7	7486442,7	44,8	29,2

За даними Державної служби статистики України

Таку саму тенденцію демонструють дані таблиці 3, з якої бачимо, що зменшується не лише кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, а й обсяг реалізованої інноваційної продукції у вартісному вираженні, який зменшився на 53% і склав у 2014 році 7486442,7 тис. грн., відповідно, зменшується й питома вага цієї продукції.

Відмітимо, що частка промислових підприємств, що займалися інноваціями, коливалася за аналізований період від 13 до 17%, а в 2014 році вона склала в 16,1% [1;2]. А порогове значення частки інноваційних підприємств має складати не менше 25%, а реалізованої інноваційної продукції – не менше 50 %, тобто Україна не витримує ці нормативи, що свідчить про низькі темпи інноваційного розвитку.

Таблиця 4 - Кількість заявок на видачу охоронних документів та отриманих охоронних документів

Орган охорони інтелектуальної власності	Подано заявок на видачу охоронних документів		Отримано охоронних документів	
	2013	2014	2013	2014
У Державній службі інтелектуальної власності України	8348	8029	8432	7864
У патентних відомствах іноземних держав	90	51	72	62

За даними Державної служби статистики України

Про уповільнення темпів інноваційних процесів в 2014 році свідчать і показники кількості поданих заявок на видачу охоронних документів та

отриманих охоронних документів. Так, на 4% зменшилася кількість поданих заявок у Державну службу інтелектуальної власності України, та на 43,3% зменшилася кількість поданих заявок у патентні відомства іноземних держав. Також зменшується і кількість отриманих охоронних документів на 7%. Позитивним є те, що кількість виданих охоронних документів патентними відомствами іноземних держав на винаходи майже дорівнює кількості поданих заявок в 2014 році. Однак, загальна тенденція до зменшення кількості заявок та отримання охоронних документів свідчить про зменшення зацікавленості науковців у своїй праці.

Таблиця 5 - Джерела фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт

Джерела коштів	2010 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	**8995,9**	**100**	**11161,1**	**100**	**10320,3**	**100**
кошти бюджету	3750,9	41,7	4826,8	43,2	4088,4	39,6
кошти фондів спец. призначення	48,3	0,5	20,6	0,2	20,7	0,2
власні кошти	872,0	9,7	1466,6	13,1	1927,8	18,7
кошти замовників-підприємств України	1961,2	21,8	2306,6	20,7	2152,4	20,9
іноземних держав	2315,9	25,7	2411,5	21,6	2043,0	19,8
кошти інших джерел	47,5	0,6	128,9	1,2	88,0	0,8

За даними Державної служби статистики України

Обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2014 році збільшився порівняно з 2010 роком на 14,7%, але зменшився порівняно з 2013 роком на 7,6%. Як бачимо, кошти державного бюджету завжди складали переважну частину у фінансуванні, але в 2014 році їх частка зменшилася на 2,1 процентних пункти внаслідок загального скорочення бюджетного фінансування наукових та соціальних потреб. Також зменшилася частка фінансування коштами фондів спеціального призначення, коштами замовників-підприємства та іноземних держав. В результаті значно зросла частка фінансування наукових робіт власними коштами на 9 процентних пункти.

Зменшення фінансування має наслідком згортання інноваційних процесів у вітчизняних підприємствах та Україні в цілому, підтвердження

чому ми бачили в попередніх таблицях. Фінансування власними коштами хоч і зростає, але власних коштів не вистачає, особливо в умовах фінансової скрути, в якій сьогодні знаходяться більшість підприємств. Особливо страждає сектор фундаментальних досліджень, потреби якого мають фінансуватися тільки державою. За даними [1;2] кількість наукових організацій зменшилася з 1378 у 2008 р. до 999 у 2014 році, а чисельність спеціалістів, що виконували наукові та науково-технічні роботи зменшилася за вказані роки з 94,1 тис. осіб до 69,4 тис. осіб тобто майже на 30%.

Красномовним показником, що свідчить про те, як країна цінить свій науковий потенціал є частка витрат у ВВП на потреби науки.

Питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП в Україні в 2014 році склала 0,66%, при чому це складає ⅔ від рівня цього показника у 2005 році. В середньому по ЄС цей показник за останні 10 років зріс з 1,76% до 2,01%, що є позитивним явищем і свідчить про те, що країни все більше уваги приділяють зміцненню наукового потенціалу [1].

Прикладом для України мають стати країни Південно-Східної Азії, які за невеликий проміжок часу із відсталих перетворилися на передові країни, що експортують високотехнологічну продукцію. Зокрема Сінгапур витрачає 3-3,5% на фінансування наукових потреб від ВВП. Сінгапур – країна набагато менша від України, але виробляє більший ВВП (площа 622 км^2, населення 5,2 млн.чол, ВВП в 2013 – 277 млрд долл). А Україна має площу 603,2 тис.км^2, але виробляє менший обсяг ВВП. Так, в 2013 році - 177 млрд. долл. Причиною швидкого розвитку Сінгапуру є саме те, що пріоритетом є розвиток та фінансування високотехнологічних галузей економіки.

Таким чином, аналіз показав, що інноваційна активність вітчизняних підприємств останнім часом значно уповільнилася. Причиною є загальноекономічна та політична криза, непослідовність та

незакінченість реформ, відсутність державної підтримки, застаріла матеріально-технічна база на більшості підприємств, високий рівень корупції, низький рівень інвестиційної привабливості України через наявність багатьох ризиків та багато інших негараздів.

Однак, Україна має середні рейтинги за оцінками Міжнародних агентств.

Таблиця 6 – Підіндекс “інновації“ та його складові для України

Показники	2008-2009		2009-2010		2010-2011		2012-2013	
	рейтинг з 134 країн	бал (1-7)	рейтинг з 133 країн	бал (1-7)	рейтинг з 134 країн	Бал (1-7)	рейтинг з 144 країн	Бал (1–7)
Інновації	**52**	**3,4**	**62**	**3,21**	**63**	**3,11**	**71**	**3,16**
Інноваційна спроможність	31	3,8	32	3,7	37	3,5	58	3,3
Якість науково-дослідних інститутів	48	4,2	56	3,9	68	3,6	64	3,7
Видатки компаній на дослідження і розвиток (ДіР)	52	3,3	68	3,0	69	3,0	104	2,7
Взаємозв’язки університетів з промисловістю у сфері ДіР	49	3,6	64	3,5	72	3,5	69	3,6
Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	54	3,7	85	3,3	112	3,1	97	3,2
Наявність вчених та інженерів	54	4,4	50	4,4	53	4,3	25	4,8
Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн. населення)	65	0,3	64	0,5	64	0,4	51	2,1

Як свідчать дані таблиці, на жаль, рейтинг України майже по всіх показниках погіршився. Однак, все рівно, Україна знаходиться в першій половині списку серед 144 країн. За такими показниками як наявність вчених та інженерів та кількість патентів, отриманих у США Україна навіть значно піднялася у рейтингу з 54 на 25 місце та з 65 на 51 місце відповідно. Це свідчить, що Україна все ще має значний потенціал науковців.

Слабкою стороною України є витрати на фінансування досліджень і розробок (104 місце) та Державні закупівлі новітніх технологій і продукції (97 місце).

Враховуючи все вище наведене констатуємо, що окреме підприємство звичайно не зможе подолати всіх негараздів, в першу чергу через відсутність належних умов та власних фінансових ресурсів. Отже, спочатку поштовх для інноваційного розвитку має задати держава.

Україна повинна взяти за основу модель розвитку країн, де домінують державні механізми та інституціональні фактори, оскільки ринкове інноваційне середовище недостатнього розвинене.

Безпосередньо держава має визначати пріоритетні напрями наукового та інноваційного розвитку (як Японія), здійснювати фінансування фундаментальних наукових досліджень та підготовку наукових кадрів, створювати сприятливі умови для інноваційних підприємств, сприяти формуванню попиту на інноваційну продукцію, мотивувати працю науковців тощо. І лише після того, як підприємства почнуть експортувати не лише сировину, а й наукоємну продукцію, можна обрати ринкові механізми регулювання інноваційних процесів.

Звичайно, в Україні є приклади підприємств, які вже є експортерами унікальної в світі наукоємної продукції, наприклад, технопарк «Інститут електрозварювання ім. Є.Патона», але таких підприємств одиниці. В цілому ж повинен запрацювати дієвий державний механізм регулювання інноваційних процесів.

Література:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2015.
2. Статистичний збірник «Україна у цифрах у 2014 році» / Державний комітет статистики України; за ред. І.М. Жук. – Київ, 2015. – 238 с.